

ЗМІСТ

Передмова	5
Бесіда про філософію як науку і не тільки	12
Бесіда про східну традицію філософії	33
Бесіди про історію становлення західної модерної філософії:	55
Бесіда про філософію Античності	55
Бесіда про філософію Середньовіччя	87
Бесіда про філософію Відродження	112
Бесіда про філософію Нового часу	144
Бесіда про німецьку класичну філософію	175
Бесіда про основні тенденції сучасної філософії	212
Бесіда про українську філософію	242
Бесіда про філософські проблеми пошуку сенсу життя	285
Бесіда про філософські проблеми людини, суспільства, історії та культури	313
Бесіда про філософські проблеми пізнання	340

Бесіда про філософські проблеми релігії та віри	390
Бесіда про етичну спрямованість філософських пошуків	438
Бесіда про естетичну спрямованість філософських пошуків	468
Цікаві книги для продовження діалогу	510
Показчик імен та термінів	513

ПЕРЕДМОВА

Ми всі любимо поговорити. Навіть, якщо інколи не проти помовчати. Ми любимо говорити про інших, але найбільше ми зацікавлені самі собою. Нас хвилює багато різних проблем. Якою буде погода завтра, можливо, краще прихопити з собою парасольку? Чи вплине глобальне потепління на вартість кави на світових ринках і скільки вона буде коштувати у найближчій кав'ярні? Як демілітаризувати сучасний світ і як пошвидше здобути перемогу у війні з росією? Як і що нам робити, як, зрештою, і за що нам жити? Фрідріх Ніцше влучно зауважив: «Те, що окремі люди поводяться так, ніби нічого не знають про всі ці тривоги, не введе нас в оману: їхній неспокій показує, як добре їм усе відомо»¹.

Ми здатні ставити питання і вміємо, здавалося б, незначні питання підняти до світового рівня. Ми спроможні думати і любимо філософувати.

З філософією ми офіційно знайомимося в університетських аудиторіях. Водночас, це формальне знайомство. Бо ми з нею вже знайомі до того, знайомі від наших перших дитячих питань. Як виник світ? Як з'явилася перша людина? А чому сонце не стомлюється світити? А чому лелеки знають, де їхній дім і завжди повертаються до нього? І чи правда, що люди не помирають, а живуть у серці тих, хто їх любить?

Часто формальне знайомство з філософією затьмарює наше власне враження від неї, руйнує той тонкий ефір, який хвилює і надихає, коли ми починаємо міркувати, коли ми ведемо особистісний діалог із Всесвітом і своїм Я.

¹ Ніцше Ф. Шопенгауер як вихователь. Сутінки ідолів / пер. з нім. А. Савченко. Харків : Фоліо, 2020. С. 34.

Філософія — це думка, що народжується тоді, коли зустрічається з іншою думкою. Філософія — це діалог. З собою, з іншими, зі світом, з Богом. Але, щоб цей діалог був глибоким та змістовним, цікавим і захопливим, нам конче потрібні аргументи. Ми поповнюємо їх запас тоді, коли спілкуємося з друзями, коли читаємо книги і дискутуємо з їх авторами.

Ця книга замислювалася як діалог, діалог в університетській аудиторії, що не закінчується із закінченням лекції. Діалог, який потрібний усім його учасникам, і автору, і читачу. Адже філософія — це повітря, яким дихає наша душа. Як писав Фрідріх Ніцше: «Філософія пропонує людині прихисток, куди не може проникнути жодна тиранія, печеру внутрішнього життя, лабіринт серця»².

Цей прихисток нам особливо потрібний тепер, коли російська зброя нищить наші міста і села, випалює нашу землю, руйнує долі і вбиває ненароджених, зазіхає на наше майбутнє. За цих умов ми живемо майбутнім, яке ми самі мусимо вибороти і побудувати, «схопити між сьогодні і завтра, бо післязавтра, може так статися, пора для ловів взагалі скінчиться»³.

У цій миті між сьогодні та завтра і триває наше життя, здійснюється вічність світового буття. І лише ми можемо їй надати правдивих слів і дійсних смислів.

Ця книга замислювалася також як навчальний посібник, але такий, що спонукає до питань і до пошуку відповіді на них, посібник, для якого трансляція суми знань не є самоціллю, посібник, який цікаво читати.

Окрім діалогу з читачем, він — репліка ще одного діалогу, внутрішнього діалогу автора. Змістом цього діалогу є мірку-

² Там само, С. 21.

³ Там само, С. 34.

вання над тим, яким має бути сучасний навчальний посібник. Цей діалог триває вже багато років. І в ньому запропоновано багато думок^{4,5} і навіть малюнків^{6,7}.

Особливість книги, яку ви взяли до рук, у тому, що вона написана у формі живої розмови. Водночас, це розмова, яка записана. Тому в книзі є багато «пасхалок» (*пасхалка* – це навмисно приховані всередині контенту підказки, повідомлення, знаки. Термін «пасхалка» став популярним серед поціновувачів відеоігор, але хочеться думати, що він пов'язаний із доброю родиною європейською традицією на Великдень ховати, а потім усім сімейством шукати великодні яйця і винагороджувати тих, хто вповнював їх найбільше).

Посібник містить 15 бесід-есеїв. Вони про історію становлення філософії (від її зародження в східній та західній культурі до сьогодення) та про наскрізні теми, до яких вона повертається знов і знов. Вони про українську філософську традицію та європейську філософію у контексті тих проблем, які важливі для українців в умовах війни з росією, що триває. Книга написана без використання російських та російськомовних джерел, зокрема й перекладів європейських творів мовою країни-агресорки.

Жива розмова з читачем відбувається навколо висвітлення питань, які сформуvalи усталене в українській науковій традиції тематичне наповнення курсу «Філософія» як на-

⁴ Кириленко К. М. Релігієзнавство : навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2018. 288 с.

⁵ Кириленко К., Кундеревич О., Бойко Л. Філософія культури. Словник. Київ : ТОВ «Агентство Україна», 2018. 280 с.

⁶ Кириленко К. М. Філософія: основні теми та проблеми: навч. посіб. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2019. 146 с.

⁷ Кириленко К. М. Історія філософії: культурологічний контент. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 204 с.

вчальної дисципліни, що входить до освітніх програм різних спеціальностей закладів вищої освіти.

Теоретичну основу курсу «Філософія» формує єдність аксіологічної проблематики, яку ще від початків існування філософії як науки, у добу Античності, виокремили Платон та Арістотель. Ця єдність розгортається так. Людина шукає істину, щоб відкрити для себе основний закон світобудови. Цей закон постає перед нею як етичне начало, він вчить її ставати більш досконалою. На шляху самовдосконалення особистість відчуває непоборну внутрішню потребу творити, робити світ і себе кращим. Істина, Добро, Краса – три основоположні підвалини філософії.

У книзі згадується багато філософів. Правопис прізвищ та імен іноземних авторів подається з урахуванням традицій транслітерації з мови-оригіналу відповідно до новітньої традиції формування українського філософського лексикону.

До розмови з читачем залучається багато енциклопедичних видань, навчальної та наукової літератури, філософських творів. Як пише автор однієї з книг, що цитуються: «Даючи оцінку філософським чи науковим істинам та приєднуючи їх до скарбниці власного знання, ми досягаємо вершин людськості»⁸. Книга, яку ви тримаєте в руках, містить значну кількість цитат. Позаяк філософія – це насамперед тексти, а також щоразу нове їх прочитання, яке занурюється в сприйняття тієї чи іншої людини та епохи; прочитання, що має на меті вивчення минулого, втім, насправді спрямоване в майбутнє, це слово, що має свого автора і свого читача. Філософське слово завжди неповторне, тож цитати в книзі оформлені як рукописні тексти, що написані рукою великого українця – Тараса Шевченка, з використанням шрифту Kobzar KS, який розробили

⁸ Батлер-Боудон Т. 50 видатних творів. Філософія. Київ : КМ-БУКС, 2019. С. 39.

українські шрифтові дизайнери до 200-річчя з дня народження Кобзаря на основі аналізу його почерку (за основу було взято факсимільне видання рукописної збірки поета «Три літа»; нині вона зберігається в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка). Шрифт знаходиться у вільному доступі.

Наприкінці книги читачу запропоновані цікаві видання українською та англійською мовами, з якими можливо продовжити невимушений філософський діалог. Книжкова полиця знаходиться за QR-кодом, він містить покликання на цікаву віртуальну добірку. Водночас по тексту згадується багато академічних видань: довідники, підручники, хрестоматії, статті. Це — пропозиція читачу залучити до розмови й інші джерела та побудувати свій внутрішній діалог за моделлю ризоми (ризом (слово утворене як калька від французького «rhizome» — «кореневище») — це один з найвідоміших концептів філософії Жюльєн Делеза⁹. Ним філософ позначає неієрархічну, нелінійну структуру тексту, яка дає можливість йому здійснюватися водночас у багатьох контекстах та в множині різних захованих у ньому змістів).

Книга має цікаву верстку, яка заслуговує на особливу увагу читача! Багато ідей книги репрезентовано графічно.

*Щиро вдячна авторці верстки, а також першій
і прискіпливій читачці цієї книги, Вікторії Стратюк,
за цікавий дизайн тексту, який зробив діалог ілюстративним
та продовжив його візуально.*

*Щиро вдячна за цікаву обкладинку своїй доньці, Софії Кириленко.
Філософія стала частиною її життя,
адже Софія з давньогрецької перекладається як «мудрість»,*

⁹ Deleuze G., Guattari F. A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1987. 632 p.

*а філософія — «любов до мудрості» (Софія — це не лише ім'я,
але й одне з важливих понять європейської філософії
пізньої Античності та Середньовіччя, поняття, над яким
активно рефлексувала київська релігійно-філософська
традиція на межі XIX–XX ст.).*

*Щиро вдячна моєму синові, Мартину Кириленку,
який ховав у тексті, коли він був ще незавершеним
вордівським документом, свої пасхалки, вони вчили уважно
читати і вичитувати написане.*

*Щиро вдячна моєму чоловікові, В'ячеславу Кириленку,
без його любові і підтримки не було б жодної з моїх ініціатив.
Його думки вплинули на формування і моїх переконань
та стали частиною мого життя.*

*Щиро вдячна своїй мамі, Наталі Григорівні,
викладачці вищої математики в університеті,
що навчила мене мислити і міркувати.
Якби не вона, я б не завжди доводила розпочату роботу до кінця.
А ще мама із великим захопленням читає мої книги ☺.*

*Щиро вдячна своєму татові, Михайлу Тадейовичу,
академіку Національної академії педагогічних наук України,
автору серії навчальних посібників з «Фізики»
для 7–10 класів середньої школи.*

*З його легкої руки почалася історія моїх інноваційних
навчальних посібників. Саме він порадив
робочі матеріали до лекцій, що жили в моєму iPad,
оформити у вигляді підручника,
побачив у них нові майбутні книжки.
А ще саме він шукав відповіді на мої перші дитячі*

*філософські питання і віднаходив такі слова,
які стихували гамір міського автобуса,
пасажири якого також з цікавістю починали вслуховуватися
у незмінно глибокі пояснення тата.*

*Щиро вдячна своїм студентам, які завжди з радістю
відгукуються на мої творчі ініціативи, бо якщо працювати
не творчо, то навіщо тоді працювати? Багато років поспіль
вчуся у них, як зробити навчальний матеріал з філософії цікавим,
зрозумілим та актуальним. Портрети філософів,
якими ілюстроване видання, виконані студентами, зокрема,
кафедри графічного дизайну КНУКиМ, творча співпраця
з колективом якої також заслуговує на окрему подяку.*

*Щиро вдячна Київському національному університету
культури і мистецтв та його
багаторічному ректору Михайлу Поплавському, –
університету, у якому творчо навчають креативну молодь,
ректору, який не обмежує творчість викладача.*

*Щиро вдячна Силам оборони України, кожному,
хто стоїть на сторожі української ідентичності
та боронить Українську Державу.*

*Щиро вдячна кожному, хто тримає в руках цю книгу!
Адже якщо ви взяли її до рук та зацікавилися нею, не була
даремною тривала і кропітка робота над виданням, варта
зусиль, часу та емоцій. Нехай знайомство з книгою подарує
вам багато власних нових думок, стане початком втілення
ваших цікавих ідей. Нехай філософія буде вам у пригоді!*

Катерина Кириленко

БЕСІДА ПРО
ФІЛОСОФІЮ ЯК
НАУКУ І НЕ ТІЛЬКИ

Вітаю усіх і кожного, хто розпочинає вивчення курсу «Філософія»!

Кожен з вас при вступі до університету обрав свій майбутній фах, і це не філософія.

Чи можна стати професіоналом,
не вивчаючи філософію?

Так, можна.

Чи можна бути освіченою людиною
та всебічно розвинутою особисті-
стю без знайомства з духовними
пошуками людства?

Ні, це неможливо.

Чи залежить рівень професійної
майстерності від особистісних
якостей людини?

Безперечно, залежить.

Наявність професійної підготовки ще не гарантує успіху у професії, адже пропонувати нові інноваційні ідеї можуть далеко не всі. Не всі стають однаково успішними, не всі можуть однаково аналізувати ситуацію, критично мислити, прогнозувати, не всі здатні пропонувати якісно нові ідеї, зрештою, не всі здатні творити.

Чим більший освітній горизонт має людина, чим глибшим є її занурення в історію інтелектуальних та духовних

пошуків людства, тим цікавішою вона є як особистість, тим унікальнішою вона є як професіонал.

Тож запрошую вас у цікаву та насичену подорож історією духовних пошуків людства.

Та пропоную цікавий діалог з різними філософськими ідеями, думками, теоріями, який надалі можливо продовжити із самим собою. Адже коли людина здатна вести з собою діалог, її життя завжди є цікавим і змістовним.

Наша перша розмова і перша лекція буде про філософію як науку, що є не лише наукою, але й подекуди і не є наукою взагалі. Пропоную у вивченні курсу використовувати мій навчальний посібник **«Філософія: основні теми та проблеми»**, що має форму робочого зошита. На його сторінках ви не лише знайдете інформацію, що подається структуровано, не лише матимете короткий словниковий виклад матеріалу, але й зможете вносити свої доповнення, писати коментарі тощо. Посібник розроблений в Університеті культури, є у вільному доступі, його можливо знайти на сайті кафедри філософії і педагогіки КНУКіМ, завантажити та роздрукувати. Ним також можливо користуватися онлайн.

Кириленко К. М. Філософія: основні теми та проблеми: навч. посіб. Київ : Вид центр КНУКіМ, 2019. 146 с.

